

III.

A MAGYAR KÖNYVTÁRÜGY TÖRTÉNETÉBŐL

A magyar könyvtárpolitika alapjai

(Vázlat)

ZIRCZ PÉTER

Talán csak az információ fogalmát emlegetjük könyvtárügyünkben oly gyakran — anélkül, hogy tartalmával számot vetnénk —, mint a könyvtárpolitikáét. Könyvtárpolitikán kedve szerint (vagy az adott szöveggörnyezet kényszerítő hatására) ki-ki azt érti, amit éppen akar: pártdirektívát, állami irányítást, a hangadó könyvtárosok nézeteit stb. Nem is hibáztathatók érte, hiszen — bármennyire is hihetetlennek tünik — jó néhány évtizede (közel egy évszázada) „csinálunk” könyvtárpolitikát, meghatározására kísérlet is csak elvétve történt. Kézikönyvünk, amellyel annak idején okkal büszkélkedhettünk, hisz olyan teljesítmény volt, amellyel kevés szocialista könyvtárügy dicsekedhetett, a SALLAI—SEBESTYÉN-féle „könyvtárosbiblia” e vonatkozásban ugyanúgy járt el, mint a hasonló külföldi monográfiák: megelegetett a felügyeleti-irányítási hierarchia szervezeteinek (esetleg jogosítványainak) leíró ismertetésével.

Pedig — túl egy definiálatlan fogalom okozta kényelmetlenségeken — a könyvtárpolitika fogalma meghatározásért „kiált” azért is, mert nélküle aligha fogalmazható meg *tudatosan* és alkalmazható *következetesen* egy adott könyvtárpolitika irányító-befolyásoló funkciójának a *tartalma* és *kiterjedése*. Mind a tudatosságot, mind a következetességet nyomatékosan hangsúlyozandónak tartjuk, nélkülük ugyanis azt kellene feltételeznünk, hogy könyvtárpolitika mindedig nem volt minálunk. Ez pedig a legsúlyosabb méltánytalanság lenne, mindenekelőtt azokkal szemben, akik — a szó legigazibb értelmében — elévülhetetlen érdemeket szereztek a magyar könyvtárügy felszabadulás óta végbement nagyarányú építómunkájában, mai egész könyvtári rendszerünk megteremtésében, működtetésében. Vannak azonban jelek (és fel-felbukkannak ilyen vélemények is), hogy — épp könyvtárpolitikánk vargabetűi miatt — a fejlődés nem volt egyenletes, visszaesésektől mentes.

Az elmondottak tükrében dolgozatom a következő fő kérdésekre igyekszik a választ megadni:

Van-e (volt-e) a magyar könyvtárügy hosszúnak igazán nem nevezhető történetében olyan szakasz, amelynek során meghatározott „filozófia” jegyében tudatosan és tervszerűen fejlesztették a könyvtárakat? Mi volt a jellegzetessége? Volt (voltak-e) ilyen szakaszok a felszabadulást megelőzően, s ha igen, mennyiben, milyen mértékig tekinthetők mai könyvtárpolitikánk előzményeinek? Azaz: mai, szocialista könyvtárpolitikánk me-

rőben új fejlemény-e vagy meghatározott hagyományokat, irányokat, nézeteket integrált-e?

Nem utolsósorban pedig: mit jelent, miből áll szocialista könyvtárpolitikánk lényege, vannak-e olyan sajátos jegyei, amelyek világosan és egyértelműen megkülönböztetik más társadalmi-gazdasági alakzatok könyvtárpolitikájától?

Módszerként előbb a könyvtárpolitika általános modelljének a felvázolására tettem kísérletet, a szocialista társadalom adottságaiból kiindulva, a szocialista sajátosságok kiemelésével. Ezt a modellt — mutatis mutandis — a magyar könyvtárügy századforduló körüli korszakára alkalmazva igyekeztem kimutatni: a) a modell általános érvényességét, b) a vizsgált könyvtárpolitikai korszakok főbb jellemzőit. Hozzá kell tennem, hogy vizsgálódásom során a fő figyelmet a közművelődési könyvtárak problematikjára fordítottam, aminek oka kizárólag az, hogy e kor tudományos könyvtárügyének tudománypolitikai megközelítésű vizsgálata nagy alaposággal megtörtént.¹

Munkám majdani — második — szakaszában ugyanezt a vizsgálódást a HORTHY-korszakra és — a lenini és szabóervini útmutatásokból kiindulva — könyvtárpolitikánk tanácsköztársasági és felszabadulás utáni korszakára tervezem elvégezni.

A K Ö N Y V T Á R P O L I T I K A T Á R G Y A

Politikai és könyvtárpolitika. A politika értelmezésénél — elkerülve az *Értelmező Szótár* ilyenkor már-már obligát használatát — a szó közkeletű marxista értelmezéséből induljunk ki. Ennek megfelelően politikán valamely társadalmi eszmének a társadalomban megnyilvánuló kifejeződését, a társadalomra való alkalmazását értjük. A politika — pontosabban egy-egy politikai ideológia — hordozói az egyes társadalmi osztályok, illetőleg ezek képviselői: a politikai pártok. Végso soron tehát, némi leegyszerűsítéssel a politika: az állam kormányzása valamely osztály, illetőleg annak vezető együttese — a politikai párt — által.

Szocialista államban a dolgozó osztályok legaktívabb tagjait egyesítő uralkodó párt ideológiája a marxizmus—leninizmus. A szocializmusban a társadalmi eszme az állami politika rangjára emelkedik, vagyis: a pártpolitika integrálja az állami politikát, az utóbbi eleme, része a pártpolitikának.

A könyvtárpolitika az állami politika része: céltudatos, állami tevékenység, mely a pártpolitika által determinált állami politikának azokat az elemeit közvetíti a könyvtárakhoz, amelyek az egyes könyvtárak által szolgált társadalmi tevékenységgel és a sajátlagos könyvtári tevékenység típusával függnek össze. A könyvtárpolitika tehát két fő irányban befolyásolja a könyvtárakat:

1. HAVASI Zoltán: *A könyvtár és a tudomány szerepe a társadalmi tudat alakulásában. Tudománypolitikai és könyvtárpolitikai irányzatok Magyarországon a XX. században (1890—1962)*. Kandidátusi értekezés. (Kézirat.) 230. l. Benyújtás ideje: 1965. Védés időpontja: 1967. május 8.

a) a szolgált társadalmi tevékenységhez, annak várható fejlődéséhez való igazodás (iskolai könyvtár esetében: a közoktatás),

b) a könyvtárügy általános fejlődésén belül az adott könyvtártípus (az előbbi példát alapul véve: merre, hogyan kell fejlődniük az iskolai könyvtáraknak) vonatkozásában.

A kétféle orientáció nyilvánvalóan szorosan összefügg, kölcsönhatásban van egymással, minthogy azonban a könyvtár nem öncélú intézmény, az első (vagyis a társadalmi tevékenységhez, annak változásaihoz való igazodás) a domináns, a könyvtár működésének tökéletesedése is csak ezt szolgálhatja.

Politikamentes könyvtárpolitika? A polgári „könyvtárfilozófusok” gyakorta elhangzó tézise a könyvtárak, sőt általában a könyvtárügy egészének a politikamentességéről az előbb elmondottak tükrében elméletileg sem állja meg a helyét. Amit MCCOLVIN később, a harmincas években a public library funkciójával kapcsolatban megfogalmazott,² azt a magyar könyvtárügy hőskorában — a századforduló után — az első magyar könyvtárpolitikusok egyike, WLASSICS Gyula is hangoztatta,³ azzal tetéztve, hogy nála a politikamentesség nem csupán a baloldali, progresszív irodalom száműzését, hanem a jogos nemzetiségi kulturális igények merev tagadását is jelentette. („Én még e szót sem szeretem, hogy nemzetiségi politika. Én a magyar állam területén csak magyar állami és nemzeti politikát ismerem.” = *Az erdélyi magyarság és a nemzetiségi kérdés*. WLASSICS Gyula beszéde Nagyenyeden, 1909-ben.) A legnyíltabban GYALUI Farkas fogalmazott, aki épp WLASSICS kultuszminisztersége alatt kezdhette meg könyvtár-tudományi előadásait a kolozsvári egyetemen: „Minden könyvtárt egy-egy várnak tekintek, a nemzeti művelődés védelmére és terjesztésére.”⁴

A kor egyik legképzettebb könyvtárosa, a PETŐFI-kutató FERENCZI Zoltán, akinek könyvét⁵ KÓHALMI Béla méltán tartotta kitűnőnek, azt írja, hogy az új könyvtár legyen olyan: „... mely hasonlít egy nyájas bolthoz vagy éppen kellemes kávéházhoz, amelyben a jelszó legyen az, ami Amerikában: szabad tanulhatás, szabad olvasás, ingyen s lehetőleg a nap minden, de legalább is minden szabad órájában, még pedig mindenkinek. Ez volna a népoktatás igazi folytatása, a nép valódi egyeteme, melynek célja: az erkölcs és ismeret emelése a nemzet nagy tömegében s eszköze a nemes olvasmány, a tudás, mert a tudás más szóval vagyon, erő, szabadság. Ennek terjesztésében különös célzatunk csak egy legyen, hogy a tudás és

2. „A mi feladatunk könyvet adni az olvasónak és nem ítélni az anyag fölött. A könyvtárnak ne legyen véleménye, ne legyenek szempontjai, se vallása, se politikája, se erkölce.”
3. „...nem vagyok híve a kultúrpolitika területén általában és így a könyvtárpolitika terén sem olyan intézkedésnek, amely kisszerű rendszabályozásba vész el, mely nem a kultúra egyetemes céljait szolgálja, de sivár politikai irányzatok, akár radikális, akár a reakzionárius eszmeáramlatok mesterséges, sőt erőszakos terjesztésének szolgálatába szegődik”. = *Világnézetek harca és a jövő könyvtára a nemzetnevelésben*. WLASSICS Gyula beszéde Nagyváradon, 1911-ben.
4. GYALUI Farkas: *A könyvtártudományok célja és feladatai Magyarországon*. Kolozsvár, 1903. 25. l.
5. FERENCZI Zoltán: *A könyvtárak mint a nemzeti művelődés eszközei*. Bp. 1909. Stephaneum Nyomda R.T. 25. l.

erkölcs emelésén kívül ne legyen semmi *célzatunk* és vele az *egyetlen helyes elvünk, hogy zárjunk ki belőle minden szószerinti és bármely párt szolgálatába szegődő bármely irányú politikát.*"⁶ A csattanó választ erre MADZSAR József adta meg: „Pártatlan az, aki a pártomon van — és olyan író, akinek a pártatlanságát minden oldalról egyaránt elismerik, ritkább a fehér hollónál. De ha még akadna is ilyen könyv, bizonyára nem olvasná senki sem.”⁷

A századforduló központi könyvtárügyi szervének, az akkori hivatalos magyar könyvtárpolitika irányítójának, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának (amelynek FERENCZI Zoltán is tevékeny tagja volt) kudarca — mint a későbbiekből látni fogjuk — MADZSAR József igazát bizonyította.

A politikamentes könyvtárpolitika — akarva-akaratlanul — az uralgó osztály szolgálatában áll. Politikamentessége tehát vagy illúzió vagy megtévesztés.

A KÖNYVTÁR POLITIKA DEFINÍCIÓI

Felmerülhetne — joggal — a kérdés, hogy miért nem meríték a könyvtárügy külföldi irodalmából, kutatók meghatározások után legalább a testvéri szocialista államok könyvtárpolitikai elméletében és gyakorlatában. Válaszom: mert ez óhatatlanul szükségessé tenné a magyar és az egyéb szocialista államok könyvtárpolitikájának az egybevetését. Ez viszont — ha munkámat „csak” a KGST-államokra is korlátozám, elkerülhetetlenül szétfeszítené jelen, vázlatnak és vitaalapnak szánt dolgozatom kereteit. Az igazság kedvéért meg kell jegyezmem, hogy ezt a munkát a *későbbiek során* elvégzendőnek tartom, annál is inkább, mert a testvérállamok könyvtárpolitikájának felületes ismeretében is megkockáztatom, hogy az ilyen fajta komparatív vizsgálódás a hasznos tanulságok sorával szolgálna. Az egyre mélyülő szocialista könyvtári-információs integráció pedig nélkülözhetlenné teszi, hogy kutassuk a szocialista fejlődésből következő közös, és a nemzeti adottságok által meghatározott specifikus könyvtárpolitikai trendeket.

Ismereteim szerint a magyar könyvtári szakirodalomban legelőször — a harmincas évek derekán — PASTEINER Iván kísérletezett a könyvtárpolitika fogalmának meghatározásával,⁸ eszerint: „Könyvtárpolitikán a kormányzatnak a könyvtárügyre vonatkozó tervszerű elgondolásait és tevékenységét értjük.” A PASTEINER szerint a „legújabb időből” származó fogalom e meghatározásából kiemelkedőnek látszik a könyvtárpolitikai tevékenység kormányzati — állami — volta, továbbá a „tervszerű elgondolás” és a tevékenység megkülönböztetése, amin mai szóhasználatunkkal a könyvtárügyi területen végzett tervező és ezzel összefüggésben végzett végrehajtó tevékenység értendő. Úgy tűnik, PASTEINER definíciója — minden sommássága ellenére — találó és ez nem véletlen, hanem az akkor már

6. FERENCZI Zoltán: *A könyvtárak mint a nemzeti művelődés eszközei*. Bp. 1909. Stephaneum Nyomda R.T. 25. l.

7. MADZSAR József: *Mintajegyzék városi nyilvános könyvtárak számára*. Bp. 1913. 239. l.

hagyományokkal rendelkező magyar könyvtárpolitika viszonylagos fejlettségére utal.

A második — általam ismert — definíció HAVASI Zoltán tollából,⁹ a hatvanas évek közepe tájáról származik: „A könyvtárpolitika — megítélésünk szerint — a társadalmi osztályoknak, az államnak, a társadalmi szervezeteknek a könyvtárak társadalmi funkcióját, a könyvtári munka irányát felismerő és meghatározó, a könyvtárelmélet alkalmazását és fejlesztését célzó tevékenysége, kifejezi a könyvtáraknak a gazdaságban, a társadalomban, a politikában, a művelődésben, a tudományos kutatásban betöltött szerepéről, a könyvtárak állami irányításáról és a néptömegek könyvtári kultúrát teremtő tevékenységéről, a könyvtári munka tartalmáról, természetéről, a könyvtárosok feladatairól és képzéséről vallott nézeteket.”

E mindenre kiterjedő, finoman árnyalt definícióval csak egyetérthetek. Ha vannak apróbb véleményeltéréseink — inkább hangsúlyeltolódások —, akkor ezek elsősorban arra vezethetők vissza, hogy a HAVASI-féle definíció megfogalmazása óta eltelt jó néhány év során nagyot fejlődött az állami irányítás, bővültek vele kapcsolatos ismereteink.

Véleményem szerint a könyvtárpolitika a következő főbb dimenziókban érvényesülhet:

- makroszinten: országos és nemzetközi síkon,
- mikroszinten: egy-egy intézmény — könyvtár síkján.

Dolgozatomban a makroszintű, az országos könyvtárpolitikával foglalkozom, amely mindenkor *állami feladat*, még akkor is, ha egyes országokban — például hazánkban — társadalmi szervezet (SZOT) irányításával több ezer könyvtárból álló hálózat működik. (Az állam koordinál és felügyeleti jogköre ugyanis itt is érvényesül.)

Ugyancsak az állami könyvtárpolitika (pontosabban az érte felelős állami szerv) feladata a könyvtárak funkciójáról, a könyvtári munka tartalmáról, természetéről, a könyvtárosok feladatairól vallott nézetek szintetizálása és *megfelelő* érvényesítése. A „megfelelő” jelzőt azért tartom kiemelendőnek, mert az országos könyvtárpolitika döntéssorozatot magában hordozó folyamat. Mint minden más esetben, a döntéseket itt is mérlegelés előzi meg, annak vizsgálata, hogy az adott helyzet kritikai elemzésének birtokában és az elerendő cél ismeretében milyen döntés járhat optimális eredménnyel. A könyvtárpolitika ilyen értelemben szelekciós politika, melyben — mint erre korábban már utaltam — a pártpolitikai célkitűzések a dominánsak. Vagyis: a könyvtárügyet érintő döntéseket mindenekelőtt a politikai preferenciák határozzák meg.

E döntések kiterjedhetnek a könyvtárügy (könyvtári rendszer) egészére (pl. jogszabályok), a könyvtári rendszer működését befolyásoló intézmények (szolgáltatások) működésére (pl. központi szolgáltatások). A döntéskomplexum a könyvtárpolitika célrendszerében összegződik, amelynek egyes elemei egymással kölcsönhatásban állnak, egymást kölcsönösen befolyásolják.

8. PASTEINER Iván: *Magyar könyvtárpolitika. = A Magyar Könyvtárosok és Könyvkereskedők Évkönyve*. I. 1935–1937. (Szerk. BISZTRAY Gyula.) 5–12. l.

9. HAVASI Zoltán: I. m. 27–28. l.

(Például: egy országos feladatkörű könyvtár fejlesztése a rendszer jobb működésének irányába hat, ami viszont egy újabb — esetleg politikai — cél megvalósítására nyújt lehetőséget.)

A KÖNYVTÁR POLITIKA CÉL- ÉS ESZKÖZRENDSZERE

Célrendszer. A könyvtárpolitika célrendszerének sajátossága, hogy „idegen” — könyvtárügyön kívüli — célhierarchiák határozzák meg. A könyvtár nem önmagáért, hanem az olvasásért, a tájékozódásért való, éppúgy, mint az olvasás is a legkülönbözőbb tevékenységekkel összefüggő célokat (művelődés, kutatás, oktatás, szórakozás stb.) szolgál. A könyvtárpolitika e külső célokat a „könyvtárak nyelvére” fordítja le, úgy transzponálja őket, hogy a könyvtárak rendeltetészerű működésével elérhetőek, teljesíthetőek legyenek. Ez a megállapítás természetesen azzal a megszorítással érvényes, hogy az egyes típusú (közművelődési, iskolai, felsőoktatási stb.) könyvtárak kizárólag olyan feladatok elé állíthatók, amelyek megfelelnek működési területüknek. Mikroszinten: egy-egy könyvtár intézménypolitikáját fenntartója határozza meg, saját célrendszerének megfelelően.

A könyvtárpolitika azonban nem azonos az egyes intézmények (könyvtárak) célrendszerének a summázatával, hiszen mindenképp a pártpolitikát közvetítő állami politika, ezen belül elsősorban két „ágazati” politika: a közművelődéspolitikai és a tudománypolitika determinálják. E kettő meghatározó jelentőségéből következik a szocialista könyvtárpolitika immanens eleme, nevezetesen, hogy olyan könyvtárakat hoz létre és működtet, amelyek állományuk összetétele folytán, nevelő és tájékoztató tevékenységükkel *értékeket* közvetítenek használóikhoz. A szocialista könyvtárpolitikának ez az alaptörvénye nemcsak a közművelődési könyvtárakra, hanem valamennyi egyéb típusú könyvtárra is érvényes: értékközvetítés a feladata a szakkönyvtáraknak is (tudományos, információs értékeké).

A könyvtárpolitika célrendszerének tipológiai sajátosságai:

— a könyvtárak főfunkció („típus”) szerinti differenciáltságának megfelelően egyes könyvtártípusok vonatkozásában a közművelődési vagy a tudománypolitikai célok dominálnak, ugyanakkor

— a különböző típusú könyvtárak funkcióinak integrálódási tendenciája következtében valamennyi típusú könyvtárra közművelődési és tudománypolitikai feladatok egyaránt (de eltérő megoszlásban!) hárulnak, lévén, hogy a szakkönyvtár is betölt közművelődési funkciót, a közművelődési pedig tudományosat.

A könyvtárak különböző — szintű, intenzitású — társadalmi igényeket elégítenek ki. Ezek (elnagyoltan) a következők:

- meglevőek (eltérő olvasási, tájékozódási fokú használói csoportok),
- lappangóak.

E két jelenségnek két általános stratégiai cél felel meg:

— ébren tartani és továbbfejleszteni az olvasó, az irodalomhasználó kutató könyvtárhasználati igényeit (a minőségi igények fejlesztése);

— felkelteni és rendszeressé tenni a kezdő olvasó (kutató) olvasási-tájékozódási igényeit (a mennyiségi igények fejlesztése).

Szocialista társadalomban a népgazdaság szakadatlan fejlődése, a dinamikus kulturális-tudományos fejlődés állandóan növeli a könyvtárakkal szemben megnyilvánuló társadalmi szükségleteket. Ebből következik a szocialista könyvtárpolitika alapvető célja: a szakadatlanul növekedő szükséglet kielégítése a mennyiségi és minőségi igények aktivizálásával, a könyvtárak és szolgáltatásaik működési hatásfokának fejlesztése útján. Ez a legfőbb cél áll könyvtárpolitikánk hierarchikus célrendszerének a csúcspontján és a belőle leágazó valamennyi egyéb cél ennek megvalósítását hivatott elősegíteni. Az állandó fejlődés és a rendelkezésre álló eszközök véges volta kényszeríti ki azt a stratégiát, amely a célok összességéből kiszelektálja az alapvető cél elérése szempontjából az adott időszakban kevésbé lényeges célokat és csupán a legfontosabb — reálisan teljesíthető — feladatokra korlátozódik.

A könyvtárpolitika céljai — irányultságuk szerint — különbözhetnek:

a) a társadalom osztályszerkezete szerint — kiemelt osztályok (például: fizikai munkások), rétegek könyvtári ellátásának nyomatékos fejlesztése,

b) tudományágak, tudományágazatok és tudományterületek (illetőleg népgazdasági ágazatok, alágazatok) szerint — ilyen például az Országos Távlati Kutatási Tervben előirányzott kutatási témák információellátásának a prioritálása,

c) az ország településszerkezete és fontosabb települeselemek (például: városi peremkerületek) szerint — ilyen például a középvárosok könyvtári ellátásának erőteljesebb fejlesztése.

A fenti, jórészt taktikai jellegű célok csoportjához sorolandó a rendelkezésre álló eszközrendszer oly mértékű fejlesztésének a feladata is, hogy az a kitűzött célok megvalósítására való alkalmasságát megőrizze, megerősödjön, illetőleg távolabbi célok elérésére is alkalmassá váljon.

Végül soron tehát a külső, de a könyvtárak sajátos jellegű tevékenységének megfelelően átfogalmazott követelményekből kiindulva, az adottságok és lehetőségek kritikai mérlegelése nyomán szelektív, az alapvető cél által meghatározott hierarchiájú célrendszer — könyvtárpolitikai koncepció — áll össze. A szocialista könyvtárpolitikai koncepció sajátossága, hogy a célrendszer kialakításához szükséges döntéseket olyan értékelések, ítéletek előzik meg, amelyek alapja a marxista—leninista párt politikai irányvonala, illetőleg a párt által megszabott állami politika.

Eszközrendszer. A koncepció — a könyvtárpolitikai koncepció is — arra való, hogy megvalósítsák. A kitűzött célok megvalósításához megfelelő eszközökre van szükség, nélkülük a legszebb célrendszer is csak vágyálom vagy — legjobb esetben — prognózis.¹⁰

10. „A tervnek elengedhetetlen velejárója, hogy ne csak célokat határozzon meg, hanem az eszközöket is, melyek a maguk összességében képesek biztosítani a tervben foglalt célok megvalósítását. Az olyan „terv” ugyanis, amely a kitűzött célok végrehajtására szolgáló eszközöket nem határozza meg, nem terv, hanem prognózis.” = *Az ötödik ötéves terv gazdaságirányítási feladatainak elemzése.* Bp. 1973. MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztálya. 110. l.

Az eszkörendszer főbb elemei:

- az intézményi bázis (könyvtárak és irányítási-orientálási szervezeteik: hálózatok, együttműködési körök),
- direkt utasítások (felügyeleti jogkörben),
- általánosan kötelező normák (jogszabályok, szabványok),
- ágazati koordinálás,
- felügyeleti, ágazati vizsgálatok, céllenőrzések,
- általános, ágazati vagy meghatározott könyvtártípusra vonatkozó irányelvek, ajánlások, módszertani útmutatások,
- árszabályozás,
- központi kutatási fejlesztési programok, céltámogatások,
- központi (országos, szakterületi és területi) szolgáltatások.

A felsorolt eszközök sorában közvetlen és közvetett szabályozók egyaránt szerepelnek. Ennek oka az, hogy a szabályozó eszközök direkt—indirekt jellege egyes esetekben nehezen határolható el: a könyvtári rendszer működésének egészét befolyásoló központi intézménynek — például központi módszertani intézménynek, nemzeti könyvtárnak adott direkt utasítás esetenként az egész rendszer működését közvetve befolyásolhatja. Ez egyúttal arra is utal, hogy a célokhoz hasonlóan az eszkörendszer is hierarchikus felépítésű.

A megfelelő jellegű (direkt—indirekt) eszközök megválasztását mindenekelőtt a gazdasági alakzat határozza meg: nyilvánvalóan nem azonosak a részben magántulajdonban levő tőkés könyvtárak és a főleg az állami (részben szövetkezetek, társadalmi szervezetek és egyéb jogi személyek) tulajdonában levő könyvtárak irányítási-orientálási lehetőségei. Szocialista államban azonban az eszköz kiválasztást a gazdaságirányítás módszerei is befolyásolják. Tervutasításos gazdálkodás esetében a könyvtárpolitika főleg a direkt eszközöket alkalmazza, a gazdaságirányításukat megreformált szocialista államokban — néhány éves fáziseltolódással — az indirekt eszközök alkalmazása kerül előtérbe (például: a központi szolgáltatások fejlesztése, központi programok finanszírozása stb.). Az indirekt eszközök merészebb használata egyúttal megnöveli a könyvtári rendszer központi — funkcionális — intézményeinek és szolgáltatásainak a jelentőségét, hiszen a kívánt szabályozási effektus jórészt ezek hatékonyságának növekedése útján várható.

Hasonló eltolódás figyelhető meg a „vegyes típusú” eszközkategórián belül is: a korábban aprólékos szabályozásra törekvő jogi normákat egyre inkább olyan keretjogszabályok váltják fel, amelyek teret adnak az intézmények döntési szabadságának (és egyúttal döntési felelősséget is rónak rájuk). Előtérbe kerül a „félobligatorikus” normák (például: irányelvek) használata, a legnagyobb, mindmáig kevésbé kihasznált lehetőséget azonban a központi pénzalapokból nyújtható, fejlesztésre ösztönző céltámogatások jelentik.

A KÖNYVTÁRI RENDSZER ÉS IRÁNYÍTÁSA

Rendszerszemléletű megközelítéssel a feladataikat egymással együttműködve, a tevékenységük elősegítésére létrehozott intézmények, vállalatok és tanácsadó testületek közreműködésével ellátó könyvtárak (vö. 1976. évi 15. sz. tvr. 3. cikkelye 1. bekezdése) együttese rendszerként fogható fel.

A könyvtári rendszer több dimenziós hierarchia szerint szervezett (alrendszerei: hálózatok, együttműködési körök, élükön egy-egy koordináló-vezető könyvtárral), bonyolult rendszer. Vertikális kapcsolatai az államigazgatási mintára szervezett hálózatok formájában nyilvánulnak meg, horizontális kapcsolatai két fő csoportba sorolhatók:

- tudományágak, tudományágazatok és tudományterületek (népgazdasági ágak, alágak) vagy
- közigazgatási egységek (megye, város, község) szerint csoportosíthatók.

Erősen centralizált államigazgatás esetében a vertikális kapcsolatok dominálnak. (Ez volt közismerten az ötéves évek elején, az 1956. évi 5. sz. tvr. — az első „könyvtári törvény” — és végrehajtási utasítása ezt a szellemet tükrözi, hiszen kizárólag a hálózatokat ismeri el a könyvtárak együttműködési szervezetének.) A túlzott centralizáció megszűnésével jelentősen megnőtt a könyvtárak szakterületi és különösen területi együttműködésének a jelentősége.

A szocialista könyvtári rendszer alapvető célja, hogy segítségével a használó számára szükséges könyvtári dokumentum (vagy a benne foglalt információtartalom) a rendszer bármely működő pontján elérhető, beszerezhető legyen. Ennek előfeltételei:

- a rendszer állandó fejlődése (a dokumentumok, ill. információk optimális mennyiségével és az ezek szolgáltatására alkalmas könyvtárak határfokának javulásával),
- a rendszer valamennyi elemének célszerű működése (a szükséges feltételek biztosítottasága alapján) és egymással való együttműködése;
- a könyvtári rendszer együttműködése a környezetét alkotó más rendszerekkel (a közművelődési, szakmai információs stb. rendszerekkel),
- a könyvtári rendszer nemzetközi síkú együttműködése más (elsősorban szocialista) államok könyvtári rendszereivel, nemzetközi rendszerekkel.

A könyvtári rendszer erőteljesen strukturált mivolta szükségessé teszi a rendszer folyamatos irányítását. Irányítási szempontból a könyvtári rendszer „nyílt” rendszerként értelmezhető: irányító, ellenőrző szervei az államigazgatási, tanácsigazgatási szférához tartoznak, a rendszernek nem tagjai, tevékenységüket a rendszeren kívül fejtik ki. Az államigazgatási szférában a könyvtári rendszer irányítását a „sokszektorúság” jellemzi: az országos könyvtárpolitika a hálózatok felügyeletét ellátó (hálózaton kívüli könyvtár esetében a közvetlen felügyeletet ellátó) főhatósággal, országos szervvel való véleményegyeztetés alapján érvényesül.

A területi szférában a megyei tanácsokkal való véleményegyeztetés alapján érvényesül az országos könyvtárpolitika. A tanácsai önkormányzat növekedésével párhuzamosan mind nagyobb jelentőségre tesz szert a területi (pl. megyei) könyvtárpolitika.

A MAGYAR KÖNYVTÁRPOLITIKA KEZDETEI

A wlassicsi korszak (1897—1914). A könyvtárpolitika fogalma akkor válik közhasználatúvá, amikor a könyvtárak fontos társadalmi ügygé kezdenek válni. A „frontáttörés” az angolszász világban zajlik le: Nagy-Britanniában 1849-ben hozzák meg a világ első könyvtári törvényét („Ewert Bill”), majd a public library mozgalom az USA-ba is átültetődik és néhány évtizedig lenyűgöző gyorsasággal fejlődik. Az ezredforduló táján közel 7000 nyilvános könyvtár működik Amerikában, 55 millió kötetnyi állománnyal. Pedig CARNEGIE csak ezután hozza létre több millió dolláros, könyvtárfejlesztési alapítványát, DEWEY pedig nevezetes jelmondata szellemében („A legjobb könyveket a lehető legtöbb olvasónak, a legolcsóbb módon”) útnak indítja vándorkönyvtárait.

Az eredmények a 19. század második felében az álmosabb Közép-Európában is visszhangot váltanak ki, az északi államokból terjedő public library eszméje Németországot is fertőzni kezdi: „A régebbi könyvtárak egy része igyekszik alkalmazkodni a kor megváltozott követelményeihez és — anélkül, hogy tudományos jellegét feladná — állományának és igazgatásának népiesebbé alakításával («volkstümlichere Angestaltung») az Einheitsbibliothekhez, az angol—amerikai Public Library felé közeledik.”¹¹

A monarchiába kétségtelenül elsősorban német közvetítéssel jutottak el a „könyvtári forradalom” eszméi, éppúgy, mint a népfőiskola, a legkülönbözőbb nemzetnevelési, „társadalompedagógiai intézmények és szervezetek (népfőiskola, közművelődési egyesület stb.) létesítésének a láza. Választott tárgyamtól messze térítene (habár kétségtelenül a legszorosabban összefonódik vele) annak vizsgálata, hogy a public library, Einheitsbibliothek, népkönyvtár stb. — általában az akkori közművelődési könyvtár funkciójára, állományösszetételére, működési területe körüli nézetkülönbségek milyen szorosan összefonódtak a legkülönbözőbb megnevezések alatt jelentkező közművelődéspolitikai felfogásokkal, amelyek — lévén a közművelődés Közép-Európában az akkor mind élesebbé váló osztályharcok színtere — a politikai harc eszközeivé is váltak.¹²

A mai magyar könyvtári irodalom a népkönyvtári elv mechanikus átvételét teszi felelőssé könyvtárpolitikánk múlt századi kezdeményeinek elvetélődéséért (sőt, végső soron a magyar közművelődési könyvtárak felszabadulás utáni funkciózavaraiért is). Kimondatlanul is ugyanezt a nézetet képviseli KÓHALMI Béla, aki mindmáig a legalaposabb — s nem utolsó sorban: marxista — kritikáját adta a korszak könyvtárpolitikájának. A népkönyvtár-elv¹³ mechanikus átvételének ellentmondani látszik az, hogy a kor vezető könyvtárosai (pl. FERENCZI, GULYÁS) lehetőséget kaptak mégpedig az annyira szűkkeblűnek tartott Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsától (MKOT) nyugat-európai tanulmányutakra, sőt a könyv-

11. Gottlieb FRITZ: *Das moderne Volksbildungswesen*. 1901. Leipzig, Teutner V. 154. l.

12. Az érdeklődő olvasó figyelmét a magyar közművelődéstörténet kitűnő résztanulmányaira kell felhívnom (TAR Károly, DURKÓ Máttyás stb. műveire).

13. A kortárs szakíró megfogalmazása szerint: „A népkönyvtárak alapításánál szinte végig abból a meggyőződésből indultak ki, hogy elegendő az ún. alacsonyabb néprétegek számára olvasási intézményeket létesíteni.”

tárpolitika akkori letéteményese — WCLASSICS Gyula — nyíltan hitet tett a public library eszméje mellett: „Az olvasó nevelés nagy lélektani feladata kezd előttünk óriási arányokban kibontakozni. E pedagógiai feladat útján halad az a mozgalom, mely a szabadtanítás központjába kívánja állítani a könyvtárakat. Amerika példája vonz itt is.”¹⁴ Az angol—amerikai szemlélet elfogadására utalnak egyéb — ma is korszerűnek ható — megállapításai, amelyekkel az oktatásra épülő közművelődési rendszer kibontakoztatása, a könyvtárra alapozó közművelődési tevékenység, a városi könyvtárnak a városodást erősítő szerepköre mellett tör lándzsát.¹⁵ Hasonló — szakszerűbben kifejtett és megalapozott nézetekkel találkozunk FERENCZI Zoltán, GULYÁS Pál és MIHALIK József (valamennyien a WCLASSICS vezette MKOT alkalmazottai) írásaiban.

Mind tudatosan hazudtak volna? A válasz részletesebb vizsgálódást igényel. Kezdjük a társadalompolitikai háttérrel: KÓHALMI Béla hívta fel a figyelmet, hogy az MKOT alapítása nem véletlenül esett egybe a nagy aratósztrájk időszakával (1897), minthogy az sem véletlen, hogy egy esztendővel később belügyminiszteri rendelet oszlatta fel a magyarországi földmunkás olvasóköroket. Az államilag szervezett és finanszírozott népkönyvtárügy kifejlesztésének elhatározása és a sztrájkmozgalmak agitációs központjaivá vált olvasókörok felszámolása közötti összefüggésből nyilvánvaló, hogy a politikamentesnek nyilvánított népkönyvtárakat az uralkodó osztály direkt politikai eszközként kívánta felhasználni. Mégpedig kettős céllal: egyfelől felváltani, közömbösíteni kívánták velük rövid távon a földmunkás olvasóköroket, hosszabb távon a rendszer által kártékonynak ítélt szakszervezeti könyvtárakat, másfelől pedig „minél tökéletesebb és minél tanulságosabb” (WCLASSICS) olvasmányokat igyekeztek a leendő olvasók kezébe adni. „Nem az a főkérdés — jelentette ki WCLASSICS —, hogy hányan olvassák népkönyvtárainkat, az a döntő, hogy hány olvasónál emelkedik az olvasás folytán az értelmi és erkölcsi, jellemi szilárdság.”¹⁶ Hogy ezek a minél tökéletesebb és „minél tanulságosabb” művekből összeállított és szerte az országban szétküldött állományok a valóságban mit jelentettek, arról SZABÓ Ervin számolt be a szabad tanítás 1907. évi pécsi kongresszusán,¹⁷ amikor „tiltakozott az olyan kormánypolitika ellen, amely a könyvet arra akarta felhasználni, hogy általa kioltsa a nép «lázado szellemét», és hogy erkölcsileg közelítse az uralkodó réteghez.”¹⁸

14. WCLASSICS Gyula: *Világnézetek harca és a jövő könyvtára a nemzetevelésben.* = WCLASSICS Gyula beszéde Nagyváradon, 1911.

15. „...nem vagyok híve a kulturpolitika területén általában és így a könyvtárpolitika terén sem olyan intézkedésnek, mely kisszerű rendszabályozásba vész el, mely nem a kultúra egyetemes céljait szolgálja, de sivár politikai irányzatok, akár radikális, akár a reakcionárius eszmeáramlatok mesterséges, sőt erőszakos terjesztésének szolgálatába szegődik”. WCLASSICS: I. m.

16. *Kultur-socializmus.* WCLASSICS Gyula beszéde, Bp. 1906.

17. „Szabó Ervin itt már támadásba ment át az állami pénzből fenntartott és segélyezett népkönyvtári olvasópolitika ellen, amely visszaélve az igazi hazafiság, a nemzetvédelem és vallásosság jelszavával, az olvasó érdeklődését lagymatag, vizenyős, lapos stílusú erkölcsösködő ál-szépirodalommal közömbösítette, kiirtva a népkönyvtárak állományából a kor szociális problémáit és a modern természettudomány eredményeit ismertető műveket.” = KÓHALMI: I. m. 34. l.

18. TAR Károly: *Társadalom és művelődés. Tanulmányok.* Bp. 1976. NPI. 14. l.

De a közvetlen politikai szándék nemcsak a könyvtárak állományában, hanem a könyvtárak telepítési koncepciójában is kifejezésre jutott.

WLASSICS Gyula — aki úgy vélte: „senki se tagadhatja, hogy a magyar faj kultúrája bármely belföldi nemzetiség kultúrája fölött kimagaslik”¹⁹ és ... hazánk nagysága, jövője, dicsősége lényeges részben attól függ, mennyire leszünk képesek az ország minden részében belterjes közművelődési étellel bíró nagy magyar gócotak teremteni”²⁰ egyenlőségjelet tett a magyar kultúra egyébként régtől esedékes decentralizációja és a magyarosító közművelődés- és könyvtárpolitika közé. Ennek jegyében erőltette a nemzetiségek lakta területek népkönyvtárügyének az országos átlagnál erőteljesebb fejlesztését (olyan könyvtárakkal, amelyek állománya szintisztán magyar nyelvű, magyar szerzőktől származó könyvekből állott), olyannyira, hogy látván a nemzetiségi településeken működtetett népkönyvtárak minimális használatát, saját beosztottja is megsokallta.²¹ E könyvtárpolitika Trianon után tragikussá vált mérlege a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjének a beszámolójából vonható meg: az országos közgyűjtemény rangjára emelt (ami meghatározott működési színvonalat és szolgáltatásokat feltételezett) összesen 68 városi könyvtárból 43 a határokon kívülre került!²²

A wlassicsi könyvtárpolitikáról szólva nem hagyhatók említetlenül azok az eszközök sem, melyekkel az előbbieken vázolt célok megvalósítását voltak hivatva elősegíteni.

Viszonylag a legnagyobb lehetőség 1907 — az APPONYI Albert által benyújtott és az országgyűlésen elfogadott törvény hatálybalépte óta — a könyvtárakat is tartalmazó városi művelődési otthonok építésének támogatása terén nyílt. „1907-ben Apponyi Albert gróf, mint vallás- és közoktatásügyi miniszter a koronázás negyvenedik évfordulója tiszteletére egy törvényt fogadtatott el a parlamenttel, mely a kormányt fölhatalmazza, hogy oly városok részére, melyek kultúrházat óhajtanak létesíteni, együttesen 500 000 korona erejéig terjedő segélyeket utalványozhasson. Ez alapvető összeghez járult újabb 50 000 korona, ami az eszme megvalósításának gyorsabb menetét van hivatva előmozdítani. A kultúrházak tudvalevőleg egyéb helyiségek mellett olvasótermeket is fognak tartalmazni, melyek modern felszerelésükkel kétségtávolú nagyot fognak lendíteni a helyben olvasás terén. Az első kultúrház a vasvármegyei múzeummal kapcsolatban létesült Szombathelyen s az 1911. év végén adatott át a használatnak. Ugyanily célból Mármarossziget, Békéscsaba és Pécs kapott megfelelő államsegélyt s a közeljövőben előreláthatólag 8—10 vidéki városban fog létesülni ilyen kulturális alkotás.”²³

Az alap felhasználási elveiről és a további részletekről FRANKÓI ad tájékoztatást: „A Főfelügyelőség ugyanis azt az elvet állapította meg és

19. *A magyar felsőbbség.* WLASSICS Gyula beszéde. Temesvár. 1905.

20. Uo.

21. GULYÁS PÁL: *A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése.* Bp. 1913. A MKOT és MKOF kiadása. 38—39. l.

22. FRANKÓI Vilmos: *Visszatekintés a MKOT és MKOF egy évtizedes munkásságára (1898—1907).* 1908. Stephaneum Nyomda Rt.

23. GULYÁS: I. m.

érvényesíti, hogy múzeumi (és értelemszerűen: könyvtári) építkezésekre csak oly föltétel alatt, ha a helyi tényezők saját erejükből és áldozatkészükből fedezik a költségeknek mintegy fele részét, helyezi kilátásba és eszközi az állami hozzájárulást. Ilyen módon készült el Szombathelyen a Vasvármegyei Múzeum palotája, melynek költségeire a kormány 80 000 koronát szavazott meg, úgyszintén az árvamegyei Alsó-Kubinban (40 000 korona állami segéllyel) a régi Csaplovics-könyvtár új épülete, miután a régi már romlásnak indult.

Az Aradon, Debreczenben, Pozsonyban és Temesvárt tervezett kultúrpaloták céljaira összesen 510 000 korona, a Békés-Csabán, Keszthelyen, Magyaróvárt és Sepsiszentgyörgyön tervezett múzeumépületek számára pedig összesen 234 000 korona van megszavazva.”²⁴

Ezzel párhuzamosan, a földművelésügyi minisztérium „gazdasági jellegű népkönyvtár” akciójának kiegészítéseként a földművelésügyi minisztérium a kisebb városok és községek részére „a kultúrházakkal sok tekintetben rokon” ún. népházak építését kezdeményezte. MIHALIK szerint: „E népházakban nyerne elhelyezést a mezőgazdasági munkások és családok segítőpénztára, a fogyasztási és hitelszövetkezet, a háziipari foglalkoztató műhely, a gazdakör s ami bennünket elsősorban érdekel: a népkönyvtár és az előadási terem gyanánt is felhasználható olvasószoba. Több községben, így Nádudvaron és Újfehértón, a népháza már elkészült s hasznos szolgálatot teljesít. Létesítésükhöz 4000 K-tól 10 000 K-ig terjedő államsegélyt ad a miniszter, évi 60 000 K erejéig.”²⁵ GULYÁS ugyanitt tesz említést a MKOT-nak arról a javaslatáról, hogy a teljesen osztott, hatosztályú elemi iskolák külön olvasóteremmel épüljenek. (A javaslat elbírálásáról nincs információ.)

Az MKOT költségvetésében külön összeg állott rendelkezésre a népkönyvtárak alapállományának biztosítására (a Tanács ötféle, 300, 400, 500, 1000 és 2000 korona értékű állományokat osztott szét, szekrényekkel együtt) és fejlesztésükre. KÓHALMI Béla rendkívül gyengének minősítette a Tanács e célra rendelt anyagi erőit, amiben — ha kizárólag a több millió koronával fenntartott állami ménések ellátottságával hasonlítjuk össze (mint ő tette), kétségtelenül igaza is volt. Vitathatóbb azonban már álláspontja akkor, ha részint több éves ciklus tükrében vizsgáljuk a Tanács rendelkezésére állott eszközök alakulását, részint pedig figyelembe vesszük rendeltetésüket is.

Alakulásakor a MKOT valóban jelentéktelen költségvetéssel gazdálkodott. „Vidéki múzeumok és könyvtárak (tudományos és nem tudományos) állami segélyezésre összesen 30 ezer korona állott rendelkezésére, amely azonban 1907-ben már 364 ezer koronára emelkedett.”²⁶ Ebből a népkönyvtárak létesítésére felhasználható összeg az első két évi 8000 koronáról előbb 40 ezerre, később 60 ezerre, 1913-ra pedig 140 ezer koronára emelkedett.

Ez az összeg sem túl jelentős, ha számításba vesszük, hogy 3 koronás kötetenkénti átlagárral számolva alig 50 ezer kötet beszerzésére volt alkal-

24. FRAKNÓI: I. m.

25. GULYÁS: I. m.

26. FRAKNÓI: I. m.

mas (gyakorlatilag azonban ennél kevesebbre futotta belőle, mert a szekrények költségei is ugyanezt az alapot terhelték). Lényegesen nagyobb azonban az összeg jelentősége akkor, ha figyelembe vesszük felhasználásának módját: segélyről volt ugyanis szó, amelyet a Tanács könyvállományok formájában akkor folyósított, ha a település maga is vállalt kötelezettségeket (állománygyarapítás, fűtés, világítás, a könyvtáros tiszteletdíja stb.). Megjegyzendő az is, hogy Európában ekkortájt — úgy tűnik — más államok hasonló akcióinak állami dotációja sem volt nagyobb. Az északi és nyugat-európai kis országok példája ezt látszik tanúsítani, GULYÁS Pál szerint Svédországban 60 ezer svéd koronát (1905 óta), Dániában 15 ezer dán koronát, Hollandiában 10 ezer holland forintot (1911 óta) használhattak fel évente a nyilvános könyvtárak segélyezésére.²⁷

További folyamatos emelkedést feltételezve (amire az első világháború kitörése után természetesen gondolni sem lehetett) a MKOT központi alapja — mert hiszen ezt a funkciót töltötte be a „javadalom” — előbb vagy utóbb betölthette volna hivatását, ha

— koncentráltabban használják fel (amire már akkor születtek elképzelések),²⁸

és — ez a legfontosabb — a települések eleget tettek volna vállalt hozzájárulási kötelezettségeiknek (esetleges túlteljesítésükről nem is szólva). A baj ugyanis az volt, hogy GULYÁS saját bevallása szerint „azokban a kisméretű állandó könyvtárakban, melyek évenkénti gyarapításra megfelelő fődőzettel nem rendelkeznek, új táplálék híján az olvasók érdeklődése 2—3 év múlva, sőt néha még előbb is, erősen csökken”.²⁹ A „gyarapodási fődőzet” helybeli megajánlására azonban országszerte kevés lelkesedés mutatkozott: „A Tanácsnak 1910-ben jelentést tett 696 könyvtár közül csupán 48, tehát alig 7% részesült a községek pénzbeli segélyében.”³⁰

Igy azután a népkönyvtárügy helyzetét GULYÁS joggal vázolhatta csüggedten (abban a könyvben, amelyet egyébként az MKOT megbízásából írt): „hazánk községeinek jó két harmadában nincs ingyenes népkönyvtár s a meglévők nagy része is elégtelen, vagy legalábbis állandó fejlesztésre szorulna. Az ekként mutatkozó óriási szükséglet kielégítésére az állam bármily bőkezű támogatása is merőben elégtelen. Igazi eredményeket csak akkor fogunk ezen a téren is elérni, ha az állam munkáját a községek, a társadalom s egyesek áldozatkészsége is támogatja.”³¹

GULYÁSnak igaza volt: központi eszközökből és központi beszerzéssel egyre nehezebb egy területileg ennyire szétszórt, sok száz tagkönyvtárból álló hálózatot gyarapítani. Az igazi baj azonban nem ezzel, hanem a MKOT könyvtárpolitikai koncepciójával volt; GULYÁS szavai ennek csődjéről árulkodnak. A kudarc oka semmiképpen sem a szakmai hozzáértés hiánya, sőt a helyi erőforrások állami támogatással való mobilizálásának szándékát máig is korszerűnek kell minősítenünk. A kudarcért véleményem

27. GULYÁS I. m.

28. *A magyar közművelődési könyvtárak szervezése*. MIHALIK József tervezete. Bp. Athenaeum Rt. 19 l.

29. GULYÁS: I. m.

30. GULYÁS: I. m.

31. GULYÁS: I. m.

szerint az eszközök elégtelenségét sem lehet felelőssé tenni, hanem a könyvtárpolitikai célokat, amelyek a pénzforrások növekedésének lehetőségeit is elvárták. A wlassicsi könyvtárpolitikát ugyanis saját koncepciója aknázta alá: minden művészi és tudományos érték nélküli, gyermetegen hazafias és „erkölcsnemesítő” álirodalommal tömte tele könyvtárait, amelyek nem vonzották az olvasókat, igénykeltésre pedig tökéletesen alkalmatlanok voltak. Minthogy társadalmi igény az ilyen könyvtárak iránt érthető módon nem keletkezett, az állományuk továbbfejlesztéséhez szükséges helyi erőforrások sem nyíltak meg. Az egyébként is alig forgalmazott könyvek használata — gyarapodás hiányában — fokozatosan tovább csökkent. Az MKOT — mentendő a menthetőt — vándorkönyvtár-akciókkal, egyszeri segélyekkel próbált életet lehelni halódó könyvtáraiba. Az akciók nem segítettek, viszont további összegeket vontak el az alaptól, amelyekkel új könyvtárakat lehetett volna létesíteni.

ОСНОВЫ ВЕНГЕРСКОЙ БИБЛИОТЕЧНОЙ ПОЛИТИКИ

(Наброски)

П. ЗИРЦ

Данная работа представляет собой первую часть более обширного труда и, исходя из определения библиотечной политики, пытается дать оценку первого этапа в истории венгерской (государственной) библиотечной политики.

Автор на основании социалистической действительности даёт определение общей модели библиотечной политики, выделяя характерные черты социалистического общества, подчёркивает важность единства политики и библиотечной политики, выявляет абсурдный и обманчивый характер „аполитичной“ библиотечной политики, затем даёт критический анализ встречающихся в венгерской специальной литературе определений отечественной библиотечной политики. Автор разграничивает функциональные уровни библиотечной политики (макроуровень — национальная и интернациональная, микроуровень — ведомственная библиотечная политика), подчёркивает как имманентный элемент социалистической библиотечной политики воспитательную и информационную деятельность библиотек, их роль посредников духовных ценностей, подробно разбирает совокупность целей и средств библиотечной политики и указывает на возможность системного подхода при анализе библиотечной системы.

Вторая часть работы занимается началом венгерской библиотечной политики (периодом от конца прошлого века до начала первой мировой войны) и доказывает, что в противоположность бытующему представлению, создателями пресловутой „системы народных библиотек“ руководил не профессиональный консерватизм, а непосредственно политические мотивы (классовые интересы и национализм), в результате чего их попытки были заведомо обречены на неудачу: из-за отсутствия интереса со стороны публики (и не в последнюю очередь со стороны учредителей!) „система народных библиотек“ провалилась уже до 1914 года.

